

Гандзілевська Г. Б.,
доктор психологічних наук, доцент
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна

ПСИХОЛОГО-АКМЕОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ЧАС РЕФОРМ

Кризова ситуація, реформи та відповідно зміни, які зараз переживає Україна провокують втрату психологічних ресурсів особистості. Особливо гостро ця проблема стосується вчителів початкових класів, адже впровадження нових правил відповідно до орієнтирів концепції «Нова українська школа» вимагає трансформації їхнього професійного сценарію. Втрата ресурсів, що супроводжує цей процес стимулює професійне вигорання. Так, нагальною вимогою для сучасної психолого-педагогічної науки є вивчення ефективних умов та чинників відновлення та примноження ресурсів вчителів початкової школи для досягнення їхнього професійного успіху. Один із напрямків вирішення цієї проблеми вбачаємо у розробці та застосуванні психолого-акмеологічного супроводу вчителя крізь призму розгортання його життєвого сценарію, який у стресовій ситуації створює відчуття впевненості та безпеки щодо майбутнього. Як прогностична поведінкова стратегія внутрішньої моделі власного Я, що виконує функції / гіперфункції психологічного імунітету, життєвий сценарій у акмеперіоді – найбільш продуктивному віковому проміжку часу, хронологічні межі якого традиційно охоплюють 20 (16) – 60 (65) років – обумовлює спрямованість індивіда на досягнення акме, оптимуму в самореалізації. А тому розуміння конструктивного й деструктивного потенціалів життєвого, а отже й професійного, сценарію може скерувати психологів на нові дослідження в напрямі акмеологізації – досягнення вершин особистісного, професійного, соціального й духовного самовдосконалення (Т. Молодиченко [4]) вчителів початкової школи. У зв'язку з цим *метою* цього дослідження є виділення сприятливих умов психолого-акмеологічного супроводу вчителів початкових класів у час реформ.

Поряд із затребуваністю особистості як спеціаліста певної галузі та організації акмеологічного середовища, провідною психолого-акмеологічною умовою процесу акмереалізації професійного сценарію вчителя є його готовність використовувати та впроваджувати інновації. Очевидно, що для розробки психолого-акмеологічного супроводу вчителів початкових класів вагоме значення належить вивченню бар'єрів у забезпеченні цієї умови.

Готовність особистості до змін, як і готовність до саморозвитку, включає установки та досвід (П. Горностай). У такому контексті актуальними є сценарні установки-рішення, які відповідно до праць транзактних аналітиків та їхніх послідовників – Е.Берна, К.Штайнера, Б. і М. Гулдінгів та інших, сформовані під впливом заборон і драйверів батьків у дитинстві, сприяють психологічній адаптації, однак у дорослому віці можуть виконувати деструктивну функцію у контексті продуктивного самоздійнення та досягнення акме-успіху. Так, наукові розвідки, проведені на базі Наукового центру «Інститут практичної психології та психотерапії» Національного університету «Острозька академія» емпірично підтверджують кореляційну залежність особистісної готовності до змін учителів початкових класів від їхніх сценарних установок (Г.Гандзілевська [3]). Згідно до результатів застосування опитувальника «Особистісна готовність до змін», розробленого Ролніком, Хезером, Голдом і Халом в адаптації Н.Бажанової та Г. Бардієр, у вчителів початкових класів у загальному переважає низький рівень її сформованості (87%) та середній (13%). У результаті застосування опитувальника ранніх дитячих рішень С. Максимової, що є модифікованим варіантом методики В. Петровського «Дитячі думки» (адаптований українською мовою (Г.Гандзілевська, У. Нікітчук)), найбільш вираженими сценарними заборонами у досліджуваних виявлено «Не будь маленьким, не будь спонтанним» (52.2%) та припис «Не твори» (13.5 %), що своєю чергою блокує креативність. Очевидно, що для вчителів, які працюють з дітьми молодшого шкільного віку, де активно застосовується гра, такі сценарні заборони є психологічними бар'єрами професійної акмереалізації. Результати кореляційного аналізу між показниками особистісної готовності до змін та сценарних установок, здійсненого за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона та Кендалла, демонструють обернену двосторонню кореляцію між показниками шкали «Оптимізм» та припису «Не твори» (-,399, $p < 0, 05$), та пряму кореляцію між показниками шкали «Сміливість» та припису «Старайся» (,353, $p < 0, 05$). Таким чином, сценарні установки вчителів початкових класів, обмежуючи креативність, блокують особистісне зростання особистості в контексті набуття нового досвіду, та стимулюють над активність, а отже потребують корекції та розробки відповідних акмеологічних технологій. Якісний аналіз результатів апробації акмеологічного тренінгу та Щоденника психологічної самопомоги для мігранта, запропонований у попередніх дослідженнях [2], дозволяє рекомендувати його для осіб, що перебувають у кризових умовах, а отже і для вчителів початкової школи в час реформ. Основним механізмом технологічного компоненту акмеологічного супроводу мігранта виділено наративізацію, умовою – апробацію ефективних стратегій самопрезентації та присвоєння ресурсних життєвих ролей. У зв'язку з цим форми, методи, засоби психолого-

акмеологічного супроводу вчителів початкових класів варто моделювати у інтегративному підході, де чільне місце належить наративним та психодраматичним технікам. Так, відповідно до вище запропонованих результатів дослідження акмеологічний тренінг має включати комплекс психотерапевтичних технік і корегувальних вправ, спрямованих на корекцію деструктивних сценарних приписів, розвиток саногенного мислення та самоцінності («Повернення в часі», «Проекція в майбутнє», «Ампліфікація», «Деконструкція», «Відновлення участі» та ін.). Окрім технологічного компонента, акмеологічне середовище, де він реалізовується, включає й просторовий, а тому залежить як від того, хто пропонує акмеологічну технологію, так й від самих учасників. У зв'язку з цим оптимізації потребує акмекультура вчителів, що відображає їхню життєву позицію, зокрема смисложиттєві орієнтири (Е. Селєзньова), та включає їхню акме-мотивацію, тобто спрямованість на розв'язання акмеологічних завдань, акмездібності, що демонструють здатність конструювати акмеограми свого розвитку, та акмекомпетентності – інтегральну готовність і здатність зрілої особистості будувати свій поступовий психічний розвиток із постійним ускладненням завдань і зростанням рівня досягнень, які найбільш повно реалізують психологічні ресурси людини (І. Булига [1]). У такому контексті у психолого-акмеологічну підтримку доцільно включити такі компоненти соціальної (Л. Е. Орбан-Лембрик, Ю. Подгурецькі [5]): емоційний (упевненість у тому, що про людину турбуються, її люблять і високо цінують); комунікативний (задовольняється потреба в тому, щоб виговоритися); оцінний (відбувається ситуація соціального порівняння, у ході якої індивід отримує відповідь на питання про правильність свого ставлення до того чи того факту чи явища); інформаційний (має місце конкретна інформація про те, як сприймати ситуацію); інструментальний (отримання конкретної дієвої допомоги).

Вагоме значення у процесі формування акмеологічного імунітету вчителів початкової школи, тобто стійкості у взаємодії особистості й навколишнього середовища для досягнення акме-цілі, належить резилієнсу. Останній досліджується вітчизняними науковцями (Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В.Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко [6]) не лише як здатність людини амортизувати вплив надзвичайних ситуацій, тобто «пом'якшувати» їх дію через актуалізацію ресурсів, а й означається як динамічний, безперервний, активний процес появи чи розвитку нових сил і ресурсів адаптації та відновлення. У цьому контексті важлива роль належить процесу самопомоги, саморозвитку та самовдосконаленню. А тому задля продовження активного професійного життя в часи реформ, вчителям початкової школи важливо використовувати можливості для самоосвіти

(сучасні онлайн-курси, бібліотеки, соцмережі з фаховими форумами тощо). Окрім того, усвідомленню смислів-цілей, свого покликання та цінностей, розвитку позитивного ставлення до себе, інших та свого життя, сприяє й розроблений нами Щоденник самодопомоги, спрямований на дослідження акмеологічних ресурсів життєвого сценарію засобами наративізації. Процес відновлення акмекомпетентностей пропонується у контекстах здатності використовувати досвід предків та переживати певні почуття й емоції, здатності до творчості та інноваційної готовності. Таким чином, провідною умовою психолого-акмеологічного супроводу вчителів початкової школи в час реформ виділяємо створення акмеологічного середовища, що має надавати зовнішній стимул для саморозвитку та самовдосконалення. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у перевірці дієвості психолого-акмеологічних технологій, запропонованих для вчителів початкових класів у час реформ.

Список використаних джерел

1. Булига І. В. Психологічні особливості акмеологічних здобутків зрілої особистості. *Современные научные исследования и инновации*. 2011. № 3. URL : <http://web.snauka.ru/issues/2011/07/1297>.
2. Гандзілевська Г. Б. Життєві сценарії українських емігрантів (психолого-акмеологічний дискурс): монографія. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. 484 с.
3. Гандзілевська Г. Б. Психологічні бар'єри та ресурси реалізації акмеологічних компетентностей вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : збірник наукових праць. Острог : Вид-во НаУОА, листопад 2018. № 7. С. 9–14.
4. Молодиченко Т. А. Стратометрическая концепция акмеологизации личности и социальная стратификация общества. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Сер.: Философия. Психология. Педагогика*. 2010. Вып. 1. С. 83–87.
5. Орбан-Лембрик Л. Е., Подгурецькі Ю. Психологічні засади спілкування : монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. 416 с.
6. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій : підхід резилієнс : навч.-метод. посібн. / Н. Гусак та ін. ; за заг. ред. Н. Гусак ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.